

SCHOLING IN LEESBEVORDERING

Lees voor je leven

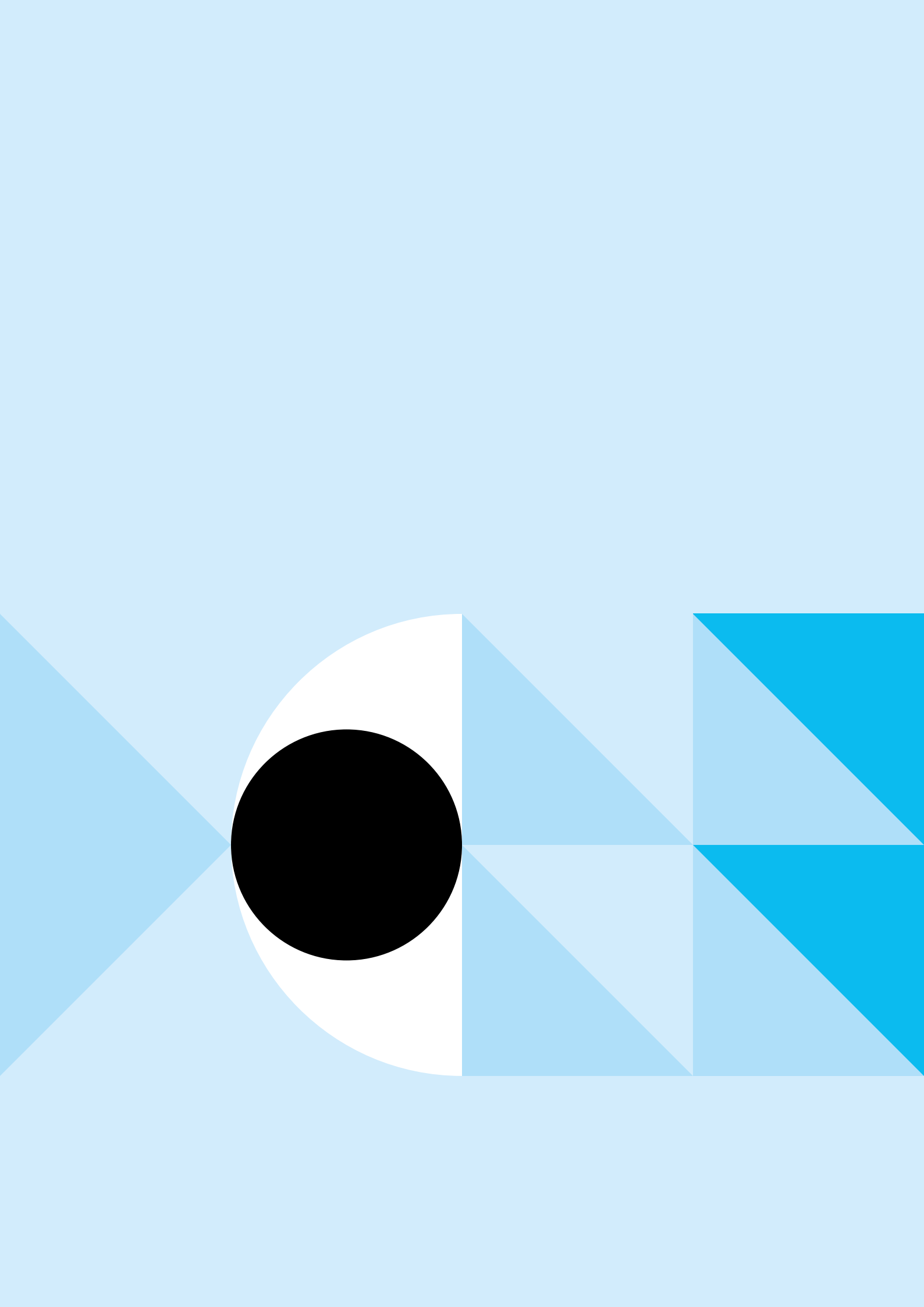
Docentenhandleiding
lerarenopleiding

SEPTEMBER 2022

de Bibliotheek
op school

Lezen
.....
STICHTING LEZEN

Inhoud

Inleiding: lezen, waarom zou je?	2
Aanleiding voor deze bijeenkomst	2
Hoe gaan we te werk?	4
De opdracht	4
De fragmenten	5
Tot slot	5
Bijlage 1: Bronnenlijst	6
Bijlage 2: Artikel Özkan Akyol	7
Bijlage 3: Artikel Dave Schut	8
Colofon	12

Het goede boek – je kunt het zomaar kopen
Je neemt het mee, je zet het in de kast
Het zal je nimmer voor de voeten lopen
Maar legt, zodra je wilt, een wereld open
En daarin ben je dan zijn eregast

Drs. P. – Het goede boek
Uit: Weelde & feestgedruis (Sijthoff, 1981)

Deze workshop is ontwikkeld als onderdeel van het traject ledere docent een leesbevorderaar*, een leesbevorderingstraject over lezen en leesbevordering voor studenten van de lerarenopleiding. De workshop is ontwikkeld door Margriet Smits en Claudia van Werkhoven en is erop gericht leerlingen, studenten en andere geïnteresseerden aan de hand van literatuur aan het denken te zetten over zichzelf en over de ander. Het concept 'praten over literatuur' is afkomstig van Aiden Chambers (2012). De kleuren en categorieën zijn geïnspireerd door Het kleurenpalet (2018).

Inleiding: Lezen, waarom zou je?

Werkvorm: Denken-Delen-Uitwisselen

Materialen: Je kunt hiervoor een inventarisatietool als Padlet gebruiken, maar gewone geeltjes werken natuurlijk ook.

We starten met een terugblik naar de webinars en de bijeenkomst in de Bibliotheek: een verkennende opdracht. Stel de student de volgende vragen:

Hebben deze bijeenkomsten/heeft deze informatie iets veranderd aan jouw houding ten opzichte van lezen? Ben je (meer) gaan lezen? Of andere boeken? Of ben je juist helemaal van het lezen af?

Ter inspiratie kun je met de studenten het artikel uit *NRC* (Dave Schut, 11 maart 2022, 'Waarom kan een boek lezen waardevol zijn?') bespreken (zie bijlage).

Aanleiding voor deze bijeenkomst

Onderwijsfilosoof Gert Biesta stelde al in 2015 dat onderwijs meer is dan alleen *kwalificatie*, het overdragen van kennis. Natuurlijk is dat een belangrijk doel, maar op school leren kinderen meer dan alleen vakinhoud. Ze leren ook op welke manier zij een rol spelen in een groter geheel, in een samenleving, hoe ze zich tot de geldende waarden en normen verhouden, hoe ze zich tot de ander verhouden en hoe ze functioneren als verantwoordelijk burger. Dat noemt Biesta *socialisatie*. Ook ontdekken onze leerlingen gaandeweg steeds meer wie zij zelf zijn. Deze persoonlijke vorming noemt Biesta *subjectivering*. Voor leerlingen zijn ouders en peers heel belangrijk in de vorming van hun persoonlijkheid. En ook wij docenten en toekomstige docenten spelen een belangrijke rol. We zijn rolmodellen voor de personen die zij zouden kunnen worden. Maar wanneer ben je een rolmodel en wat vraagt dat van ons? Hoe bewust ben jij je van het feit dat je een rolmodel bent, hoe ga je daarmee om? En welke rol zou literatuur hierin kunnen spelen?

Bijvoorbeeld. Je hebt een klas waar de verhoudingen al scherp gesteld zijn: een paar jongens zijn de baas, zij hebben een aantal volgers, maar de grootste groep leerlingen is

wat stiller en houdt zich het liefst afzijdig. Hoe wil jij daar als docent mee omgaan? Mogen de uitgesproken types in deze klas de baas spelen, ongeacht het effect op de andere leerlingen? Wij leren leerlingen ook hoe we met elkaar om willen gaan. Wat vrijheid en grenzen betekenen. En wat je eigen waarden en normen zijn en hoe die zich verhouden tot die van de heersende norm.

Om leerlingen te begeleiden in dat proces van socialisatie en subjectivering, moet je als docent wel stevig in je schoenen staan. En bovendien ook goed weten wie je bent; dat betekent dat je zelf goed ontwikkeld moet zijn. Je kunt immers een klassengesprek over corona of de oorlog in Oekraïne niet aangaan als je niet goed op de hoogte bent. Dus, zoals Biesta al stelt, ook wij moeten weten wie we zijn als lid van een gemeenschap én als autonoom, gevormd persoon.

Wat zou die algemene vorming kunnen betekenen? Denk bijvoorbeeld aan een brede ontwikkeling op het gebied van kunst, cultuur en literatuur. Die disciplines hebben een belangrijke, signalerende functie in ons leven, want juist kunst en cultuur kunnen voor verbinding zorgen tussen mensen. Jezelf openstellen voor verschillen tussen mensen en die met nieuwsgierigheid tegemoet treden, zorgt uiteindelijk voor die verbinding. Om dat te kunnen als je jong bent en om jezelf op dat vlak te ontwikkelen en te vormen, heb je rolmodellen nodig, mensen die je meenemen en attenderen op dat wat van waarde is.

Ook filosofe Martha Nussbaum (2011) ondersteunt de gedachte dat een brede opleiding, dus een opleiding met veel aandacht voor kunst, filosofie, geschiedenis en kritisch denken, ertoe leidt dat leerlingen leren om gebeurtenissen en processen in hun complexiteit kunnen beschouwen en doorgronden.

Dit lijkt wellicht wat moeilijk en vergezocht, maar we gaan aan de slag met literatuur om je te laten zien op welke manier fictie een rol kan spelen in jouw eigen vorming en in die van de leerlingen.

En daarvoor moeten we nog één uitstapje maken. Want, welke functies heeft literatuur? Als we deze vragen zouden stellen aan Özkan Akyol, schrijver en presentator, is het antwoord: 'Doordat mijn ouders analfabeet zijn, was de magie van de letteren mij onbekend. Maar op het moment dat ik als adolescent een boek las van een schrijver die zich aan zijn christelijke milieu probeerde te ontworstelen, begreep ik wat de waarde van boeken kon zijn. Ondanks al onze verschillen, vooral ogenschijnlijk, worstelen we allemaal met dezelfde problemen. De auteur schreef over sociale druk, schaamte en gedateerde tradities, allerlei zaken waar ik ook mee te maken had. Onze particuliere strijd bleek universeel. (...) Ik had kennelijk altijd al wel gedachten en emoties bij bepaalde zaken. Maar omdat ik die letterlijk in mijn hoofd niet in woorden kon omzetten, kreeg mijn eigen persoonlijkheid geen vorm. (...) Door de kennismaking met andere mensen, in de vorm van romanpersonages, voelde ik mij gesterkt: er waren meer opties dan mijn ouders, vriendjes en eigenlijk de hele culturele groep waartoe ik behoorde mij hadden wijsgemaakt.'

Als we dit vurige betoog voor literatuur omzetten in functies, kunnen we dit fragment als volgt samenvatten: literatuur zorgt ervoor dat je inzicht krijgt in hetgeen we allemaal met elkaar gemeen hebben, want literatuur, een verhaal, zegt niet hoe we met thema's als schaamte of verlies moeten omgaan, het laat alleen maar zien hoe personages dat doen.

En dat kunnen we herkennen. Ook zorgt het lezen van boeken voor een grotere woordenschat, waardoor we zelf ook beter in staat zijn genuanceerder over bepaalde onderwerpen te spreken. En tot slot geeft literatuur ons een inkijkje in de levens en omgevingen van totaal andere personen dan die we in het normale leven tegen komen.

En als je het zo bekijkt, is het niet zo gek dat het voor onze vorming heel belangrijk is om te lezen. Maar ja, dit is natuurlijk mooi in theorie. En misschien denk je nu: 'Als ik een boek lees aan het zwembad op vakantie, gebeurt dat echt niet, hoor.' En dat is natuurlijk ook zo. Om goed te kunnen lezen, moet je ook leren om goede vragen te stellen. En dat precies is waar we in deze workshop mee aan de slag gaan.

Hoe gaan we te werk?

Verdeel de studenten in groepen. Iedere groep krijgt een fragment. Iedere student leest het fragment voor zichzelf. Vervolgens gaan zij over dit fragment in gesprek.

Je hoeft niet zelf te bedenken wat je erover gaat zeggen, er zijn vragenkaartjes. Deze vragen zijn algemeen en kun je dus bij elk fragment gebruiken.

De vragen zijn ingedeeld per categorie en zijn voorzien van een kleur; de categorieën zijn geïnspireerd door Het kleurenpalet (2018).

Categorieën:

- Identiteit
- De kracht van de verbeelding
- Ontwikkelen van het moreel kompas
- Kritisch denken over de context

De opdracht

Elke groep bespreekt de vragen, ongeveer een 20 tot 25 minuten per fragment. Studenten zijn natuurlijk vrij om een ander fragment te kiezen dat beter aansluit. Wissel daarna door naar het volgende fragment, totdat de tijd om is (de gehele workshop duurt twee uur).

Maak na het lezen en bespreken van de fragmenten de balans op: wat hebben deze fragmenten en gesprekken de studenten opgeleverd?

Oefen eerst klassikaal met de studenten. Laat hen weten dat een gesprek voeren inzet vergt van de deelnemers. *Je moet luisteren, maar ook allemaal ongeveer evenveel aan het woord zijn.*

Begin met een paar beroemde uitspraken over literatuur:

- 'Lezen is denken met andermans hoofd.' (Arthur Schopenhauer)
- 'Iemand die nooit leest, leeft maar één keer.' (George R.R. Martin)
- 'We lezen om te weten dat we niet alleen zijn.' (William Nicholson)

Bespreek de vragen:

- 1) *Wat denken jullie dat degene die dit zei precies bedoelde?*
- 2) *Hoe denken jullie zelf over de uitspraak? Bijvoorbeeld: welke reactie roept de uitspraak bij je op? Heb je deze ervaring zelf wel eens gehad? Ben je het (deels) met deze uitspraak eens, of niet?*

Bron: Marloes Schrijvers (2019).

De fragmenten

Kies de fragmenten voor deze workshop zelf. Voor de keuze van de fragmenten is het belangrijk om rekening te houden met je leesdoel (wat wil je bereiken, wat wil je naar boven halen in het gesprek?) en met de vraagcategorieën. Let er ook op dat je een selectie aanbiedt van zowel jeugd- als volwassenenromans, zodat er voor alle lezers iets tussen zit dat past bij hun literaire competentie. Je kunt goed werken met websites als www.pratenoverfictiefragmenten.nl of www.pratenoverromanfragmenten.nl, de bundels *Stuk!* (uitgegeven door de Leescoalitie) of je grasduint in je eigen boekenkast. Let op: het is heel verleidelijk om je eigen lievelingsboeken te gebruiken, maar houd altijd de doelgroep voor ogen.

Zorg ervoor dat er voor elke groep een set vragen is en er overzichtelijke pakketjes met fragmenten zijn, voldoende voor alle deelnemers. Het is natuurlijk nog mooier als de boeken zelf aanwezig zijn, zodat de lezers (je studenten) een beeld krijgen van de hele roman.

Om de lezers te helpen kiezen, is het aan te bevelen om een overzichtspagina te maken met de fragmenten die je aanbiedt en wellicht een inleiding op de fragmenten. Dat helpt de lezers om het fragment in de context te plaatsen.

Na afloop evalueer je de werkvorm met de lezers aan de hand van bijvoorbeeld deze vragen:

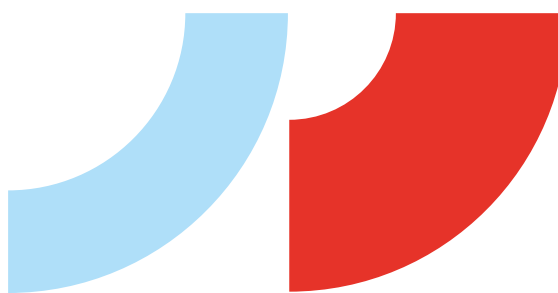
- *Hoe heb je de fragmenten ervaren? Zou je deze boeken zelf uit de (bibliotheek)kast hebben gepakt?*
- *Hebben deze fragmenten jou iets gebracht? Hebben deze fragmenten je aan het denken gezet over jouw rol als docent of misschien wel gewoon over jezelf?*
- *Welke vragen heb je gemist of kwamen in het gesprek nog ter tafel?*
- *Welk effect heeft deze bijeenkomst op jouw houding ten opzichte van lezen? Is die veranderd ten opzichte van de houding die je aan het begin van deze bijeenkomst had?*

Tot slot

Deze manier van werken kun je als op zichzelf staande activiteit plannen, als onderdeel van het traject *ledere docent een leesbevorderaar* en natuurlijk als onderdeel van een serie leesclubs. De doelstelling van deze manier van werken is erop gericht de lezers te laten ervaren wat literatuur teweeg kan brengen, om de lezers *in aanraking te brengen met* bijzondere fragmenten en om de lezers *een beeld te geven* van hun voorbeeldrol. Wellicht worden de lezers zelf ook geënthousiasmeerd om de boeken te lezen (of om überhaupt weer eens te gaan lezen) en om zo'n werkvorm in de klas toe te passen. Als dat jouw doel is, check dan ook bij de lezers of die doelstellingen zijn bereikt.

Wil je meer weten of de werkvorm zelf, de vragen die we hebben ontwikkeld en de ervaringen die we hebben opgedaan, neem dan gerust contact op met Margriet Smits (mrgt.smits@fontys.nl) en/of Claudia van Werkhoven (c.vanwerkhoven@fontys.nl).

We wensen je veel leesplezier!

Bijlage 1: Bronnenlijst

- Biesta, Gert (2015). *Het prachtige risico van onderwijs*. Culemborg: Uitgeverij Phronese.
- Chambers, Aidan (2012). *Leespraat*. Leidschendam: NBD Biblion.
- Nussbaum, Martha (2011). *Niet voor de winst. Waarom de democratie de geesteswetenschappen nodig heeft*. Amsterdam: AMBO.
- Sanderse, Wouter (2013). 'The meaning of role modelling in moral and character education', *Journal of Moral Education*, 42:1, 28-42, DOI: 10.1080/03057240.2012.690727.
- Schutte, Ingrid W. & Van der Lei, R. (2018). '*Bildung ontrafeld: het kleurenpalet Persoonlijke en Maatschappelijke Vorming*'. OnderwijsInnovatie.
- Schrijvers, Marloes (2019). *Inzicht in jezelf en anderen ontwikkelen in literatuurlessen: een ontwerphandleiding*. Amsterdam: Stichting Lezen.

Bijlage 2: Artikel Özkan Akyol

JSW, juli 2019

Het was een jongensdroom: aan het begin van dit jaar mocht ik een lezing geven aan ruim vierhonderd mbo-docenten in een theater, nabij mijn eigen woonplaats. Dat ik de kans kreeg om een praatje te houden, tekende niet het unieke karakter van die bijeenkomst – ik geef wekelijks twee of drie optredens.

Nee, het feit dat het publiek deze keer bestond uit mensen die me vroeger hadden gedoceerd, waarbij het op zijn zachtst gezegd geen wederzijds genoegen was, maakte het vooral een ervaring om nooit te vergeten.

Ik haalde op het podium herinneringen op aan die tijd, over hoe ik als ambitieuze adolescent een verhaal had geschreven en dat bij de docent Nederlands inleverde, maar vervolgens wekenlang, ondanks het nodige aandringen, geen reactie kreeg. Totdat hij op een dag vertelde dat hij het helemaal niets vond. Die docent zat ook in de zaal. Naderhand kwam hij omstandig zijn excuses maken, met de toevoeging dat hij het verkeerd had aangepakt.

Ik nam hem niets kwalijk. In het onderwijs was ik inmiddels bekend met de tegenwerking van een leerkracht die verstrekkende gevolgen kon hebben. Zo werd het advies van mijn Citotoets (atheneum) niet gehonoreerd, vanwege het ontwikkelingsniveau van mijn ouders. Daardoor belandde ik op de mavo.

Er zijn hordes jongeren die tegen dit soort misstanden aanlopen. Sommigen haken af. Bij mij gebeurde er wat anders: ik maakte kennis met de literatuur en plotseling gingen er talloze nieuwe werelden voor me open. Er ontstonden nieuwe mogelijkheden.

Doordat mijn ouders analfabeet zijn, was de magie van de letteren mij onbekend. Maar op het moment dat ik als adolescent een boek las van een schrijver die zich aan zijn christelijke milieu probeerde te ontworstelen, begreep ik wat de waarde van boeken kon zijn.

Ondank als onze verschillen, vooral ogenschijnlijk, worstelen we allemaal met dezelfde problemen. De auteur schreef over sociale druk, schaamte en gedateerde tradities, allerlei zaken waar ik ook mee te maken had. Onze particuliere strijd bleek universeel.

Er was echter een probleem: ik begreep veel literaire woorden niet. Die had ik simpelweg thuis noch op school meegekregen. Daarom ging ik schriftjes bijhouden. Iedere keer als ik een moeilijk woord tegenkwam, noteerde ik dat op papier, met de daarbij behorende betekenis, die ik uit de Dikke van Dale haalde. Het zorgde voor een enorme transitie. Ik werd zonder overdrijving een ander mens, veel evenwichtiger en nieuwsgieriger.

Wat bleek? Ik had kennelijk altijd wel gedachten en emoties bij bepaalde zaken. Maar omdat ik die letterlijk in mijn hoofd niet in woorden kon omzetten, kreeg mijn eigen persoonlijkheid geen vorm, hoe gek dat ook klinkt. Naarmate mijn vocabulaire groeide, ging ik ook beter denken – helderder. Ik werd wijzer. Ik was niet meer een rotjoch dat diep gefrustreerd overal rotzooi trapte, omdat hij met allerlei irritaties en behoeften zat die hij niet kon uiten.

De literatuur werd mijn uitlaapklep. Door de kennismaking met andere mensen, in de vorm van romanpersonages, voelde ik mij gesterkt: er waren meer opties dan mijn ouders, vriendjes en eigenlijk de hele culturele groep waartoe ik behoorde mij hadden wijsgeemaakt. Ik voelde ketens en restricties, die dankzij boeken verdwenen.

Tijdens mijn studie Journalistiek vonden ze me een rare vogel. Ik gebruikte archaische taal die ik had geleerd uit romans van honderd jaar geleden. De docenten keken me niet zelden raar aan. Wat was er met die jongen aan de hand? Dat wist ik toen nog niet. Nu wel. Dankzij die woorden kon ik eindelijk mezelf worden.

Bijlage 3: Artikel Dave Schut

Waarom kan een boek lezen waardevol zijn?

Veellezer *Dave Schut* was weiniglezer geworden, hij keek net zo lief een serie. Onderzoek naar hoe dat kwam, bracht hem hernieuwde boekenliefde.

NRC, 11 maart 2022

In een aflevering van *De Slimste Mens*, ergens in de zomer van 2021, deed Maarten van Rossem een uitspraak die mij de rest van het jaar bleef achtervolgen. „Mijn indruk is dat mannen tot hun vijfendertigste heel behoorlijk lezen, en om een of andere reden houdt het dan op”, zei Van Rossem. „Je moet [ze] ook nooit een boek cadeau doen voor hun verjaardag. Ze lezen niet meer. Het is een heel wonderlijke zaak.”

Hoewel ik nog lang geen vijfendertig was toen ik Van Rossem dit hoorde zeggen – ik ben pas achtentwintig – voelde ik mij betrappt. Ook ik was minder gaan lezen. Mijn cijfers volgens Goodreads, het sociale netwerk voor literatuur waar je leeslijsten kunt bijhouden: in 2019 las ik 55 boeken, in 2020 las ik er 60, in de eerste helft van 2021 las ik er 13 en in de rest van dat jaar nog maar 2.

Ik kon het niet meer opbrengen om een boek te pakken, om de doodeenvoudige reden dat ik er geen zin in had.

Dit klinkt als een futilliteit, als een persoonlijke aangelegenheid. Maar ik ben niet de enige. Elke nieuwe generatie leest minder dan voorgaande generaties, blijkt keer op keer uit onderzoek. Voor het eerst stelde ik mezelf in alle ernst de vraag die voor veel van mijn leeftijdsgenoten vanzelfsprekend is: waarom zou je in vredesnaam aan een boek beginnen?

Als het antwoord van de Stichting Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek moet komen, dan is dat al gauw: empathie. Lezers zouden ‘minder vooroordelen hebben en meer omkijken naar de ander’. Dat is niet alleen twijfelachtig – Hitler en Stalin lazen veel en graag – maar ook irrelevant. De kans dat iemand ooit een boek uit de kast heeft gepakt met de gedachte: zo, en nu wat empathie, lijkt me nihil.

Nee, wie echt wil lezen, doet dat voor zichzelf. Dus vroeg ik mij op strikt egoïstische gronden af waarom een boek waardevol kan zijn. Ik kwam tot drie redenen, waarvan een me weer aan het lezen bracht.

Nieuwe inzichten

In mijn studententijd was mijn leeshonger het grootst. Mijn motivatie was toen altijd dezelfde: ik zocht antwoorden. Natuurlijk, ik hield van een mooie zin, of een pijnlijk drama, maar het was de hoop op nieuwe inzichten die me door de saaiste bladzijden trok. Of het nu fictie of non-fictie was, zelfhulpboek of literaire klassieker, ik wilde dat schrijvers die slimmer waren dan ik mij vertelden hoe de wereld in elkaar stak, en als het even kon ook hoe ik moest leven. Hoe overwin je schaamte en onzekerheid? Wat is het verband tussen piekeren en angst? Waarom geloven mensen in god, en mis ik niet iets als ik me daarvoor afsluit?

Zo maakte de Duits-Amerikaanse psycholoog Erich Fromm onzekerheid voor me inzichtelijk, waar niet alleen ik maar iedere moderne mens mee blijkt te worstelen. Kafka liet zien dat je nergens zo makkelijk verdwaalt als in de ogenschijnlijke logica van je eigen gedachten, nogal wiedes dat piekeren tot angst leidt. En het was de biografie Einstein: *His Life and Universe* van de Amerikaanse journalist Walter Isaacson die van religie meer maakte dan alleen bijgeloof over een mannetje dat vanuit de hemel de lakens uitdeelt, een karikatuur waarmee ik als atheïst was opgegroeid. Religie kon ook met nieuwsgierigheid beginnen, verwondering.

Elk boek gaf een aanwijzing, een oplossing, een stukje van de grote puzzel die uiteindelijk, als ik maar snel genoeg doorlas, de werkelijkheid zou vormen – inclusief handleiding. En dan kon mijn leven beginnen.

Een hopeloos naïeve gedachte natuurlijk. De werkelijkheid is geen puzzel, eerder een abstract schilderij. En als je wil leren leven, moet je je boek dichtslaan en naar buiten gaan.

Entertainment

Daar kwam ik snel genoeg achter. De vrijblijvendheid van mijn studententijd verdween. Ik moest werken, compromissen sluiten. Ik kreeg een relatie met iemand die me voortdurend een spiegel voorhield, waarin ik kon zien hoe weinig ik wist over de wereld en vooral: hoe weinig je aan boeken, ideeën, theorieën hebt als het er echt op aankomt, als je werkelijk in het nauw wordt gedreven; tijdens een ruzie, een sollicitatie-gesprek, het verlies van een dierbare.

Ik wist nu ook dat schrijvers schrijvers zijn en geen profeten. Iedere schrijver heeft blinde vlekken, zit net zozeer gevangen in een wereldbeeld als ik. Wat de ene schrijver beter kan dan de andere, is niet zozeer de werkelijkheid doorzien, als dat überhaupt iets betekent – en al helemaal niet leven – maar een verhaal vertellen dat aannemelijk klinkt. Ze schrijven om vragen te stellen, niet om antwoorden te geven. Op de schrijvers die dat laatste wel deden, was ik lang daarvoor al uitgekeken.

Maar waarom las ik al die boeken dan nog? Entertainment. Dat was het antwoord. Ook al waren het nog steeds dezelfde soort boeken, voor mij veranderde hun functie. Lezen werd een vorm van amusement, even hoog op de ladder van tijdverdrijf als kite-surfen en koekjes bakken. Waardoor ik begon te geloven in dat bekende cliché, populair onder niet-lezers: dan kon ik net zo goed een serie kijken.

Toch bleef het knagen. Want hoewel een serie als *Succession* mij inderdaad meer amusement bood dan welk boek ook, miste ik iets, in die boekloze maanden. De korte verhalen van Raymond Carver of de essays van Zadie Smith waren meer dan entertainment, moest ik concluderen. Het waren ervaringen geweest, intiemer, geheimzinniger, verpletterender dan een serie ooit kon zijn. Waren het dan echt de antwoorden, de inzichten die dat teweeg hadden gebracht? Of had een boek ook iets anders te bieden dan kennis en amusement?

Soldaten en verkenners

Begin 2022, midden in mijn literaire droogte, had ik al tientallen boeken weggelegd, maar in het vorig jaar verschenen *De verkennersmindset* van de Amerikaanse podcastmaker en auteur Julia Galef, bleef ik hangen.

Het boek is een onderzoek naar de manier waarop mensen geneigd zijn zichzelf te misleiden. Galef onderscheidt twee typen denkers: soldaten en verkenners.

Wie denkt als een soldaat, probeert zich vast te klampen aan de overtuigingen die hij al heeft. Laat ik een zelfgekozen voorbeeld nemen om Galefs theorie te verduidelijken. Een feministische soldaat is continu bezig het feminisme te verdedigen, zowel in discussie met een ander als in de eigen gedachten. Een wetenschappelijk onderzoek dat het feminisme slecht uitkomt, moet zo snel mogelijk worden weerlegd. Een klein foutje in de onderzoeksmethode is dan geen detail, maar een verlossing.

Let op: de soldaat kletst niet uit zijn nek. Helaas voor de anti-feministen, maar soldaat is dus geen scheldwoord. Een socialist, pacifist of nationalist kan net zo goed denken als een soldaat. Sterker nog, iedereen is elke dag voortdurend soldaat. Niet alleen in filosofische of politieke discussies, maar ook op veel kleinere schaal, in ons dagelijks leven. We gaan ervan uit dat onze partners de waarheid spreken – of juist niet – en dat een salade goed voor ons is. We kunnen ook niet anders. We hebben verwachtingen nodig, kaders om in te denken, anders worden we overspoeld door nieuwe informatie en lopen we vast.

En toch denken we soms, heel soms, als verkenners.

Terwijl de soldaat zich afvraagt of hij dat nieuwe onderzoek dat hem slecht uitkomt nu echt moet geloven, of er niet van alles mis mee is, stelt de verkenners een veel simpeler vraag: is het waar? Het enige doel van de verkenners is de waarheid, ongeacht de gevolgen. Krijgt hij een aanwijzing dat zijn anders zo lieve puberzoon een bejaarde heeft mishandeld, dan gaat hij op onderzoek uit, ook al wordt het de ondergang van zijn gezin.

Mysterie

Terugkijkend op mijn adolescentie – voor zover dat kan, op je achtentwintigste – zie ik mijn studententijd als een langgerekte poging om de soldaat van me af te schudden. Om definitief verkenners te worden. Niets gaf me meer voldoening dan nieuwe inzichten opdoen, en in die staat van zijn wilde ik leven.

Maar wat Galef in haar boek zo goed laat zien, is dat het verschil tussen soldaten en verkenners hem helemaal niet zit in de hoeveelheid kennis die iemand heeft verzameld, of in zijn persoonlijkheid, maar in zijn houding op een willekeurig moment. Je kunt de soldaat niet voorgoed van je af schudden. Je moet jezelf er iedere keer opnieuw toe zetten om te

denken als een verkenner, om nieuwsgierig te worden naar wat je nog niet weet, om het mysterie te omarmen.

Ja, mysterie. Wat moet je met zo'n woord. Maar voordat ik van zweverigheid word beschuldigd, wil ik een van de meest rationele mensen aanhalen die ooit heeft geleefd. Want nieuwsgierigheid nastreven, dat was nu precies wat ik van Einstein had geleerd.

In 1955, enkele maanden voor zijn dood, kreeg Einstein bezoek van de Amerikaanse journalist William Miller. Miller had zijn zoon Pat meegebracht, omdat Pat, zo schreef Miller later in tijdschrift *Life*, een moeilijke periode doormaakte en wel wat inspiratie van de grote Einstein kon gebruiken.

Pat had talent voor wetenschap, maar zat vast in een soort nihilisme. Als het universum uiteindelijk toch zou eindigen, wat hadden menselijke ondernemingen dan voor zin?

“Hij ziet geen reden meer om ambitieus te zijn”, zei vader Miller tegen Einstein.

Einstein keek naar Pat. Hij begon over de golving van het licht, en vroeg zich af of zo'n vraagstuk Pat dan niet nieuwsgierig maakte.

“Jawel”, zei Pat.

“En is dat niet genoeg om de rest van je leven nieuwsgierig te zijn?”

“Misschien wel.”

“Stop dan met nadenken over de redenen voor je nieuwsgierigheid. Wat je ook doet, blijf vragen stellen. Je kunt niet anders dan vol ontzag -raken wanneer je de mysteries van de eeuwigheid overdenkt, van het -leven, van de wonderbaarlijke structuren van de werkelijkheid. Als je -iedere dag ook maar een beetje van dit mysterie probeert te begrijpen, is het genoeg.”

De kern zit voor mij in dat woordje 'probeert'. Niet begrijpen, maar proberen te begrijpen. Iedere dag een beetje. Ook al weet je dat een antwoord uiteindelijk altijd nieuwe vragen oplevert. De nieuwsgierigheid die daardoor ontstaat, de positieve spiraal van vraag op vraag op vraag, van inzicht en verbeelding, verlost je van de kennis waarin je op dat moment gevangen zit.

Rommel

In mijn studententijd was nieuwsgierigheid voor mij vanzelfsprekend. Daar zorgde mijn wantrouwen tegen de kennis die me gegeven was wel voor. Ik wilde zelf beoordelen of mijn ouders gelijk hadden gehad, mijn docenten, mijn vrienden, dus moest ik zelf op onderzoek uit. Daarom las ik boeken.

Maar toen ik tot de conclusie kwam dat alle kennis wantrouwen verdient, omdat niemand alle antwoorden heeft, zelfs niet die briljante schrijvers tegen wie ik opkeek, raakte ik die vanzelfsprekendheid kwijt. Ik vertelde mezelf dat niemand iets zeker weet, maar wat ik eigenlijk zei, was dat niemand mij nog iets kon vertellen. Waardoor ik stopte met vragen stellen. Terwijl het juist de vragen waren, het mysterie, die mijn obsessie hadden gevormd. Kennis was slechts de rommel die ik daarna weer moest opruimen.

Op dit moment lees ik *Never Split the Difference* van Chris Voss, die vertelt over zijn leven als FBI-onderhandelaar in gijzelingsituaties. Waarom ik het lees, weet ik niet precies. Tien jaar geleden zou dat een probleem zijn geweest. Ik zou me voortdurend afvragen: wat heb ik hieraan? Wat kan ik hiervan leren? Of ik zou na -iedere bladzijde de balans opmaken: is het nog leuk? Nu denk ik: het boek maakt me nieuwsgierig, en dat is genoeg.

Colofon

© Stichting Lezen (2022)

Auteurs

Margriet Smits en
Claudia van Werkhoven
(Fontys Lerarenopleiding)

Vormgeving

Judith Schoffelen en
Erik olde Hanhof

Deze uitgave is tot stand gekomen door een bijdrage vanuit het leesbevorderingsprogramma de Bibliotheek op school (Stichting Lezen/Koninklijke Bibliotheek).

De Bibliotheek op school stimuleert kinderen en jongeren om meer te lezen. Bij deze aanpak ondersteunt de Bibliotheek scholen, met deskundige leesconsulenten, met inspirerende (digitale) boeken, een goede (digitale) leesomgeving en dagelijks aandacht voor

leesplezier. De Bibliotheek op school is ontwikkeld door Stichting Lezen, in samenwerking met de Koninklijke Bibliotheek. De bibliotheeksector voert het programma uit. Het wordt onder de noemer Kunst van Lezen gefinancierd door het ministerie van OCW.

www.lezen.nl

www.debibliotheekopschool.nl

